

PERSONATGES DE BURJASSOT: **MANUEL URIBARRY BARUTELL.**

NOTA.- Este text està redactat en base al llibre *“Reivindicación de Manuel Uribarry”* de José Lendoiro Salvador, 2020, i al llibre *“Las Fuerzas Armadas en el Burjassot de la 2ª República”* de Santiago López García (en la col·laboració de J.L.S) 2016, així com a les fonts d'informació citades en la bibliografia adjunta.

Per Santiago López Garcia i José Lendoiro Salvador.

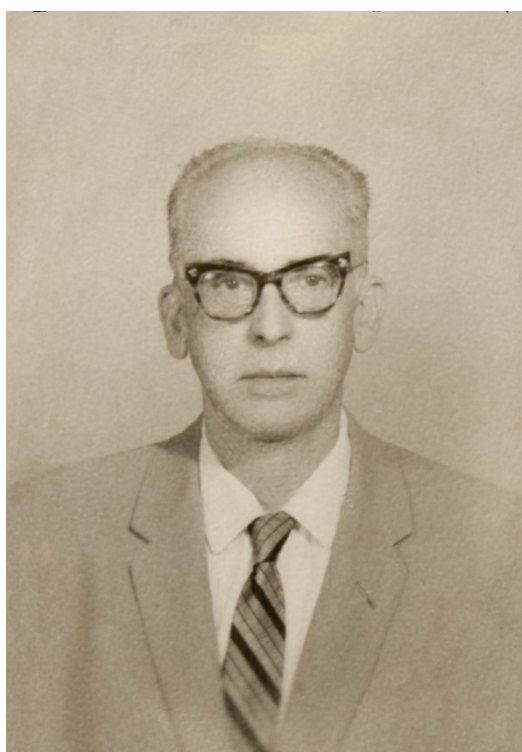

Foto nº 1.- Retrat de Manuel Uribarry Barutell, d'una fotografia personal entregada per la Sra. Amparo Roda Faus (viuda de Manuel Uribarry) a les seues dos nebodes i nebot de València. Actualment digitalisada en la col·lecció particular de S.L.G.

Sobre el burjassoter Manuel Uribarry Barutell , naixcut el 23 novembre de 1896, s'han vingut publicant, en els més recents anys de l'actual democràcia espanyola diversos escrits en els que es presenten d'ell, a vegades, algunes dades biogràfiques no massa contrastades. Actualment, l'Internet és majoritàriament la font d'accés de tota esta informació parcial i a voltes errònia. Aixina ha segut fins a data actual, puix no s'havia fet un estudi detallat i acadèmic que posara remei a tants erros llastrats que distorsionaven i inclús deshonraven la personalitat de Manuel Uribarry: uns involuntaris, pero atres totalment premeditats i partidistes. Afortunadament, recentment, després d'uns anys d'investigacions basades principalment tant en testimonis de persones coetànies com en diversos archius, s'ha pogut publicar el llibre titulat *“Reivindicación de Manuel Uribarry”* escrit per l'historiador José Lendoiro Salvador, publicat en la col·lecció *“Espuela de Planta”* de l'Editorial Renacimiento, en l'any 2020 (llibre anunciat en esta mateixa web del Centre d'Estudis Locals de Burjassot) en el que tinguí l'honor de col·laborar en la introducció i el preàmbul de dit llibre, que per cert en té 983 pàgines dotades d'interessants documents inèdits.

Ara que ya existix este interessant i exhaustiu treball, podem dir que, al respecte de Manuel Uribarry, ha vingut a esclarir moltes falses interpretacions que es venien donant sobre la seua persona. Afortunadament, per a dit guany es contà en la inestimable ajuda i col·laboració del nebot de Manuel Uribarry, el Sr. Ramón Roda Fayos, junt en les seues dos germanes: María Asunción i Rosa, que aportaren inèdita documentació sobre Manuel Uribarry que reberen en el seu dia de la viuda de Manuel Uribarry -sa tia per part de pare-, la Sra. Amparo Roda Faus.

També es comptà en atres valuosos testimonis, aixina com documents inèdits fins al moment. Per tant, modestament, recomanem als lector la consulta de dit llibre, puix ací no més hem redactat un resum molt concentrat.

Cal indicar, per a estalviar confusions respecte a l'ortografia correcta del seu primer llinage -Uribarry- que també va ser transcrit durant la seua vida a voltes en atres variants, com Uribarri i atres formes paregudes, com Urribari, etc. lo que ha originat que en la bibliografia existent també aparega en estes atres transcripcions incorrectes.

Dit tot açò, adelantem que la vida del burjassoter Manuel Uribarry Barutell va ser molt complexa, puix va viure en primera persona tant els esdeveniments de la guerra civil espanyola de 1936-1939, com la complicada época anterior, i la postguerra en l'exili.

Escomencem pel principi: Els seus pares foren Josefa Manuela i Aureliano: la mare Josefa Manuela Barutell Carmell (naixcudada en Cuba, filla de militar, el qual, quan vingué a València tingué un posicionament republicà blasquiste), i el pare Aureliano Uribarry y León; un destacat militar també naixcut en Cuba, i d'ideologia republicana i maçó. Degut a la seua carrera militar tingué que passar per diversos destins fins arribar a Menorca, posteriorment vingué a València, tenint casa en Burjassot, on varen nàixer la seua primera filla, Rita, naixcudada el 16-XII-1894, i casi dos anys després naixqué el fill, Manuel, en 23 XI 1896, i després la filla, Blanca el 3-XII-1907, també tingueren una atra filla, de nom América, pero faltà al poc de nàixer.

D. Aureliano, ya jubilat tornà a València, tenint residència en Burjassot (població on va faltar als 66 anys el 29 agost de 1927 i on varen ser soterrats els seus restes en el cementeri en una cerimònia on la presència obrera que li tenia afecte fon considerable).

Manuel Uribarry, tal com s'explica en el llibre de José Lendoiro "*Reivindicación de Manuel Uribarry*", basant-se en els testimonis que escrigué el propi Manuel, fon un jove que s'interessava pels problemes socials, en una época marcada per les precàries condicions de vida d'amplis sectors de la població. També, evidentment, l'ambient militar que es vivia en sa casa, influí que com únic fill baró, Manuel, decidira als 16 anys iniciar la carrera militar, presentant-se als exàmens a la "*Academia Militar de Infanteria de Toledo*", aprovant el primer eixercici pero sense obtindre plaça. Davant d'aquella contrarietat decidí ingressar com voluntari en l'Eixercit.

En la corresponent "*Hoja de Servicios*" consta que la seua carrera s'inicià com soldat voluntari en el *Regimiento de Infanteria de Ceuta*, nº 60, realisant el jurament de la bandera a finals de 1914, tenint 18 anys. Seguidament continuà presentant-se als exàmens per a ingressar en l'Acadèmia Militar aprovant-los, pero sense plaça. Finalment en abril de l'any 1916 conseguí el seu ingrés en l'Acadèmia Militar als 19 anys.

A l'estudiar i preparar-se en determinació, aconseguí el grau d'Alferes d'Infanteria, el juliol de 1919, segons la disposició oficial.

Foto nº2. Retrat de Manuel Uribarry Barutell en l'orla de la Promoció d'alumnes de la Acadèmia Militar d'Infanteria en el curs de 1916. Archiu Militar Toledo. Àlbums de l'Acadèmia d'Infanteria. (Image publicada per R.F.G. en el seu blogspot.com del 21-1-2021).

Com alferes, el seu primer destí va ser al "*Regimiento de Infantería de Mahón, nº 63*" (en l'Illa de Menorca), allí ascendí al grau de Tinent d'Infanteria per disposició oficial d'agost de 1921, on estigué fins juny de 1922, sent també destinat per a professor en l'Acadèmia de Sargents. Continua procurant instruir-se i formar-se acadèmicament per a poder donar unes millors prestacions; així pogué obtindre el graduat de Bachiller en el "*Instituto General y Técnico de Mahón* (Menorca) en el curs 1920-1921 obtenint matrícula d'honor en l'assignatura "*Preceptiva Literaria y Composición*". Al mateix temps que continuava estudiant, també cultivà la faceta literària. I entre les seues primeres obres consten: *¡Justicia de Dios!* (drama en tres actes, publicada en Mahón/Maó, en 1921); *Cacería de novios a la espera*"; *Guerra al «inglés»* i "*El Calamidad*".

En dites obres expressà el seu pensament i comportament polític de marcat caràcter social, republicà i d'interés per la justícia, especialment cap a les classes obreres i més oprimides, lo que li produí més d'un compromís ad ell i preocupació als seus pares; en el cas de son pare tingué que resoldre algun problema ab els seus superiors militars, intercedint per son fill, i justificant-li el comportament degut a la seua joventut. Pero Manuel continuà fent pública la seua crítica a certs polítics i militars i, a resultes, no tingué més remei que incorporar-se a atres destins militars nort-africans, tal com consta en la seua "*Hoja de Servicios*" durant 1922, 1923 i 1924, on patí les penalitats de les tropes destinades al llocs més perillous.

Els seus enfrontaments en els seus "Jefes" militars, i la seua inclinació per intentar afavorir a les persones oprimides influïren per a que posteriorment, en 1924 prenguera la decisió de passar al cos de la Guardia Civil, tal com quedà constatat en la fulla de servicis o "*empleos*", obtenint la disposició oficial en 1925. Sent destinat a la Comandància de València, com "*jefe del puesto*" de Burjassot, pero sense incorporar-se puix ingressà abans en l'Hospital de Barcelona. Sanitàriament estigué molt delicat durant un any. Quan obtingué l'alta, fon reincorporat al servici en març de 1926, primer a destins de Castelló, i en agost de 1926 a

València. Després, en setembre, se li adjudicà a la *Línea de Canals*, i posteriorment en novembre de 1926 a la *Línea de Burjasot*.

Ací fon ben rebut. I mantingué amistat en totes les capes socials burjassoteres. Mostrà el seu orgull per ser de Burjasot: per eixemple, al firmar un article seu auto-denominant-se "*Manuel de Burjasot*", publicat en giner de 1926, concretament en la pàgina 11, del nº 191 de la "*Revista Técnica de la Guardia Civil*" (any XVII), titulat "*La Academia General y las de Aplicación*". També feu ací bones amistats, com s'aprecia en l'article que escrigué col·laborant en la revista que es va editar per a celebrar les especials Festes Patronals de l'any 1927, el qual redactà respecte al servici i dedicació de la Guardia Civil.

En aquella etapa, tal com consta en la seua Fulla de Servicis, estudià els cursos de Medicina Legal, Policia Judicial i Jurisprudència Criminal.

Ací, en el seu poble, continuà en el mateix destí durant els anys 1927, 1928 i 1929.

Els seus coetanis en Burjasot, tal com el veterà Manuel Arroyo Zarzo, el recordaven com un home alt d'estatura, que gastava ulleres, i que dins de la rectitud del seu càrrec era tractable. Era un militar instruït, havia estudiat els idiomes anglès i francès que dominava perfectament. Tal com queda citat en el llibre de l'historiador José Lendoiro, consta que durant esta època continuà tenint interès per la literatura, escrivint diverses obres teatrals. Aixina, per estos anys, escrigué, adoptant el pseudònim de "*Teniente Robert*" varies obres de teatre en vers. Estes obres teatrals breus foren escrites vivint en Burjasot, aconseguint que s'estrenaren l'any 1929, en el "Teatro Pinazo" de Burjasot, les obres teatrals: *El didalet de l'amor*, i *Eh! La chiqueta*; i, en el teatre del "*Círculo Católico Obrero de Burjasot*", les breus obres teatrals *Un nóvio per deu quinsets*, i *Sempre manen les dones*.

Continuà destinat en Burjasot durant els anys 1930, 1931, 1932 i 1933, any en que se li concedí l'empleo de Capità, sent destinat a Conca. I en 1934 a Terol. En la seua carrera militar ya havia obtingut condecoracions i recompenses castrenses. Continuà estudiant, i en 1933 havia conseguit el títol de *Procurador de los Tribunales*.

Tal com puntualisa l'historiador José Lendoiro, ací en València, en abril de 1931, al proclamar-se la Segona República, hi hagueren dos situacions molt complicades, que decidí afrontar valentament Uribarry: per una banda el moviment anti-Guardia Civil que certs sindicats i partits polítics encorajaren i manipularen, inclús amenaçant les casernes. I per altra banda, per a complicar encara més la situació, com reacció es preparà una tentativa militar contraria. Davant d'estes dos diferents situacions, Uribarry es va arriscar pel seu compte. I gracies a les seues actuacions aconseguí que, ací en València, no s'arribara a pijors. Per la seua conducta a favor de l'estabilitat del nou Govern, respecte a la primera situació va ser condecorat per la República. Pero en el segon cas casi passà inadvertit a ulls del públic, puix el mateix Uribarry s'aconformà en que els honors correspongueren als polítics de tendència republicana als quals havia salvat d'una situació molt adversa.

No obstant, els republicans blasquistes li proposaren a Uribarry la seua inclusió en les llistes electorals de les pròximes eleccions generals. Pero tal com assenyala l'historiador José Lendoiro de les manifestacions d'Uribarry, ell preferí altruïstament optar per continuar en el cos de la Guardia Civil, en uns moments que donada la situació social i política pensava que donaria millors servicis a la societat. Així, quan va ser proclamada la segona República, estant destinat en Burjasot, prestà el corresponent jurament vinculatori d'adhesió i fidelitat al Govern de la República el 25 d'abril de 1931 tal com consta en la seua "*Hoja de Servicios*". Era l'època en que estava al comandament de la "*Línea de Burjasot*", tenint residència en esta

població. En 1932 continuà en este destí com Tinent (encara que mesos abans ya havia sigut declarat apte per a l'ascens a Capità), si be, accidentalment, va ser destinat a cobrir temporalment places vacants en Sagunt i Catarroja.

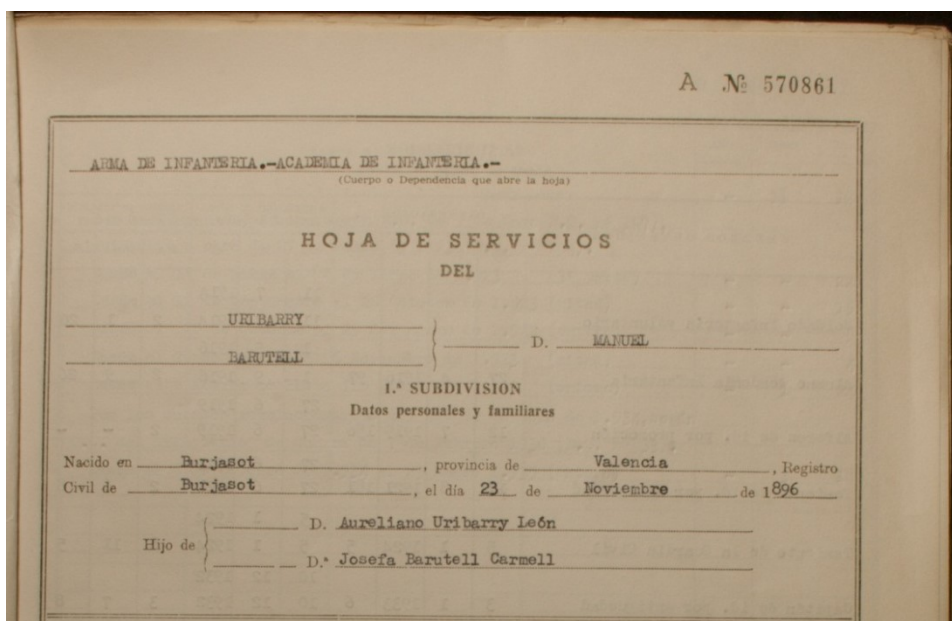

Image nº 3.- Detall d'una pàgina de la Fulla de Servicis de Manuel Uribarry Barutell.

Tal com es descriu en el llibre *"Reivindicación de Manuel Uribarry"*, tingué una valerosa actuació en contra de la temptativa militar de 1932, tractant d'impedir la sublevació en València. Pel seu compromís social, procurà estar a favor d'un eixercit i una Guardia Civil més valedora dels drets socials. Lo que li repercutí en difamacions, inclús en denúncies per part d'alguns dels seus caps, que li afectaren en el retràs del seu ascens a Capità, inclús patint arrestos i trasllats. Per atra banda, Uribarry era molt apreciat per sectors civils; de fet, tal com se cita en el llibre *"Reivindicación..."*, en desembre de 1932 l'Ajuntament de Burjassot sol·licità a la Comandància de la G.V. la seua permanència en la localitat, instant per a que no fora traslladat. Pero definitivament fon destinat posteriorment a Conca.

L'any 1933, després de diverses vicissituds, ascendí a Capità. Era l'època que perteneixia a la Maçoneria; convençut que així podia ajudar a millorar les qüestions socials.

Quan després fon destinat a València, la situació del partit blasquiste de Blasco Ibáñez passava per mals moments de desintegració. I els líders i els seus seguidors estaven en la dispersió. En el 1934 o 1936 (segons versions), es fundà el partit Esquerra Valenciana: sorgit d'una escissió del PURA. Uribarry tingué bona relació en el *Partido de Unión Republicana Autonomista* (PURA) puix fon soci d'honor fins a la seua extinció.

No obstant, tal com s'assenyala en el llibre de José Lendoiro, encara que en alguna bibliografia s'indique que Uribarry militava en Esquerra Valenciana, en realitat mai manifestà això en els seus escrits autobiogràfics. Evidentment tingué vinculació en el republicanisme blasquiste, i per tant en els partits valencianistes de dit àmbit, com el Partit Valencianista d'Esquerra puix li donà suport a les seues campanyes militars en Eivissa, Extremadura i Monts de Toledo. Pero en realitat on milità políticament Uribarry va ser, des d'octubre de 1933, en l'Agrupació de València del *Partido Socialista Obrero Español* (PSOE), tal com ell mateixa deixà escrit, i com ha

aclarit exactament l'historiador José Lendoiro en les pàgines 111 a 114 del seu llibre *"Reivindicación de Manuel Uribarry."*

Continuà en la Maçoneria, concretament en la Lògia Pàtria Nova. També va formar part de la *"Unión Militar Republicana Antifascista"* (l'organització militar clandestina d'ideologia d'esquerres, naixcuda en aquell ambient de confrontació en els militars de dretes).

Continuà formant-se acadèmicament. I aixina, en juliol de l'any 1933, representà a València en el *"II Congreso nacional de Graduados y Alumnos de las Escuelas Sociales"* celebrat en la capital valenciana. Abans, durant la denominada *"Dictadura de Primo de Ribera"*, el seu comportament social, protegint tot lo possible als obrers i activistes pro-republicans -en la seua condició d'oficial de la Guardia Civil-, en el destins que anà ocupant, fins arribar al de Burjassot, tingué el seu reconeixement en varis homenajes, entre ells el dels blasquistes en Burjassot del PURA. I també el de l'Ajuntament de Burjassot, presidit per l'alcalde republicà blasquiste Juan Bautista Pastor Sebastià, que el nomenà *"Hijo predilecto de Burjasot"*, decisió que s'anuncià en la premsa, com en el diari *Las Provincias* de 26 agost de 1933. Pocs dies després es realisà el solemne acte d'entrega d'un pergamí honorífic en el Saló de Sessions municipal el dia 2 de setembre de 1933. Este nomenament el portà desvanit i orgullós tota la seua vida.

Image nº 4.- Noticia del nomenament com Fill Predilecte de Burjassot al capità Manuel Uribarry, publicada en la *Revista Técnica de la Guardia Civil* nº 285 de novembre de l'any 1933. Font.- *Hemeroteca de la Biblioteca Nacional de España*.

En els anys convulsos previs a la guerra civil continuà prenent un posicionament a favor dels Governos Republicans ab majories d'esquerres. Així mateix tenia prestigi en els sindicats obrers, de tal manera que a l'esclat del colp d'Estat iniciat pels militars contraris al Front Popular en juliol 1936, immediatament el 19 de juliol de 1936 fon nomenat comandant militar del *"Comité de Huelga"* creat per les organitzacions obreres de València, que havia declarat la *"huelga"*

general". En eixa autoritat fon el responsable d'organisar i instruir les milícies de la zona de València. Com comenta l'historiador José Lendoiro, el partit Esquerra Valenciana participà en el "*Comité Ejecutivo Popular de Valencia*" que es va fer en el poder en la ciutat de València durant el mes de juliol de 1936.

Recordem que en la commoció de l'inici de la guerra civil, ací en València no es pogué produir l'alçament militar colpiste. I conseqüentment la llavors denominada "*Región Valenciana*" es mantingué fidel al Govern Republicà. Pero l'ambient era molt tens i violent. En esta situació, l'eixercit governamental ab les seues unitats militars, junt ab els lleials de la Guardia Civil i demés forces oficials quedaren relegades i sobrepassades.

En este ambient, Manuel Uribarry, feu allò que pogué per mantindre l'ordre constitucional. I com a oficial de la Guardia Civil intentà que no es produïren altercats, com quan tingué que intentar evitar l'assalt de grups anarquistes a la basílica de la Mare de Déu dels Desamparats en València, comptant en uns pocs efectius.

No obstant es feren esforços per a mantindre la disciplina al Govern. I en el cas de València, el llavors capità de la Guàrdia Civil, Manuel Uribarry, fon l'encarregat de preparar e instruir als milicians voluntaris, que anirien eixint cap al front de guerra.

No obstant, ací, les forces revolucionàries, principalment la FAI, CNT, etc. prengueren la iniciativa, i organisaren columnes de milicians dispostes a combatre, fent front a les tropes sublevades en els fronts de guerra que inclús ya pretenien assejar Madrid.

Com en aquella situació dites milícies estaven formant-se per compte de diversos partits i sindicats, el "*Comité Ejecutivo Popular de Valencia*" encomanà al capità Uribarry crear una pròpia i nova columna valenciana. Dita columna acabaria sent denominada concretament "*Columna Uribarry*", composta per militars, guàrdies civils i també milicians de diferents ideologies pero en predomini anarquiste. Dita iniciativa estava dins de la idea d'un Eixercit més popular, pero disciplinat i ben instruït.

Tal com redactà Manuel Uribarry en un dels seus escrits biogràfics "*En las mismas filas mezclados han convivido siempre fraternalmente sin discusiones ni riñas impropias de los que dan su sangre juntos para vencer al enemigo común, CNT, UGT, comunistas, socialistas, republicanos, valencianos, castellanos, extranjeros, FAI, etc.*".

Els partits d'esquerres valencians s'estimaven a Uribarry, i comptaven en ell des de que era tinent. Considerant que ya havia ascendit a capità, va ser nomenat "*Inspector General de las Milicias de Levante*".

Dins de la voràgine de l'inici d'una guerra civil, en juliol de 1936, com estrategia militar Uribarry prengué interés per recuperar per a la República les Illes Balears que estaven en mans dels sublevats; solament Menorca es mantingué lleial al Govern nacional republicà. Manuel Uribarry coneixia perfectament l'Illa de Menorca per haver-hi vixcut uns anys abans i on estigué destinat militarment, tenint amics i coneguts.

Aixina s'iniciaren els preparatius de l'expedició, creant una columna militar formada per uns 300 hòmens de diversa procedència, tant guàrdies Civils, com guàrdies d'Asalt, carabiners, i en major part milicians anarquistes. Les Balears depenien militarment de la III^a Divisió Orgànica corresponent a la demarcació de la *Región Militar de València*. Aconseguí unes naus de la flota naval republicana on embarcar les tropes; el Transport *Mar Cantábrico*, escoltat pel Destroyer "*Almirante Antequera*". Pero també necessitava medis aeris per a protegir el

desembarcament, concretament la col·laboració dels d'hydroavions de l'Aeronàutica Naval de Barcelona, tenint que contactar en el capità Alberto Bayo, el qual era el que havia neutralisat als anteriors "mandos" de la base d'hydroavions proclius a l'alçament militar.

Davant d'açò, el capità Alberto Bayo s'interessà de tal manera en dita expedició, que plantejant un pla alternatiu seu a les Milícies Antifeixistes de Barcelona aconseguí comptar que el govern de l'Estat Català s'involucrara, i participara en l'enviament d'una altra columna concretament d'orige català. Finalment Bayo vingué en les seues tropes, embarcades en atres dos naus, a reaprovisionar-se al port de València, des d'on salparen el dia 5 d'agost conjuntament en la columna Uribarry en direcció a les illes de Formentera i d'Eivissa.

El dia 7 d'agost, fon ocupada l'illa de Formentera. I el dia 8 estaven preparats per a ocupar Eivissa. Pero, una vegada davant dels plans d'invasió, surgiren discrepàncies en el capità Bayo per l'ordre de comandament i per la tàctica i accions a realisar. Davant d'allò Uribarry decidí ocupar Eivissa, per tal de capturar les armes, principalment ametralladores, que estaven almagacenades en el Castell, i reinstaurar les autoritats republicanes. Notícia que es donà en diverses publicacions, inclús gràfiques, com en el ABC de Madrid, del 13 agost de 1936.

Image nº 5.- Uribarry saludant a civils al desembarcar en Eivissa. Fotografia procedent del diari ABC, publicada en la portada del nº del 13 agost de 1936, dels fotògrafs Albero i Segovia.

No obstant, el capità Alberto Bayo també volia ocupar Mallorca, pero en les seues condicions i estratègia. Uribarry no ho veia ab possibilitats d'èxit. I davant dels desenteniments tàctics militars decidí tornar en la seua columna militar a València a bord del vapor "Cantábrico".

Per la seua part Alberto Bayo poc després atacà Mallorca puix havia aconseguït comptar en una major quantitat de medis bèl·lics, pero resultà un estrepitós fracàs que la República Espanyola ya no pogué remeiar, tenint que reembarcar-se a la desesperada. (Al respecte de tot açò, temps després, el propi Alberto Bayo va publicar un llibre exposant des del seu punt de vista els aconeteiximents, pero advertim que cal contrastar seriosament per una banda allò que digué i per l'altra, la realitat).

Respecte a Manuel Uribarry, ell havia aconseguit les armes que es necessitaven per a les milícies que s'estaven formant en València. I quan tornà a la península va ser rebut ell i els seus hòmens con herois, tal como quedà arreplegat en la premsa tal com en el periòdic "La Batalla" de 15 agost de 1936.

Tornat a València, en pocs dies hagué de reprendre el comandament de la columna militar que es denominà Columna Valenciana, i també "Fantasma" per la seua tàctica d'actes de sorpresa i àgils. I ràpidament hagueren d'eixir cap a Madrid per anar als fronts de l'interior. Obeint òrdens es dirigiren cap al front d'Extremadura.

Foto nº 6.- Manuel Uribarry (en la seua gorra de cuartel o chapiri i pantaló de camals rectes) junt en atres Caps militars, revisant les tropes de la Columna Uribarry, en l'explanada de l'Albereda (*la Alameda*) de València, preparada per a la seua eixida al Front de Madrid. Fotografia de la premsa que acompanyava la Columna. *Biblioteca Nacional de España. Portal de Archivos Españoles (PARES)*.

En agost la Guardia Civil seria transformada en Guardia Nacional Republicana. Poc després, en octubre, Uribarry va ser ascendit a Comandant. Durant la campanya d'Extremadura hi hagueren inicialment importants èxits, pero en l'acció del "Sector de Guadalupe" sorgiren revessos, tenint que retirar-se. La caiguda del front va ser un gran fracàs per al conjunt de l'eixercit republicà. Pero els autèntics responsables procuraren adjudicar la derrota a atres, entre ells al Comandant Manuel Uribarry i a la seua columna. En aquella situació de replegament fou destinat al front de Toledo, concretament al "Sector del Tajo" per a frenar a les tropes adversàries, havent de tornar a reorganisar-se prenent noves posicions. Allí anaren el ministre Manuel de Irujo (polític del PNV) i una delegació del Partit Valencianista d'Esquerra a visitar la columna valenciana. Poc després, en novembre, seria ascendit en l'escalafó militar, de Comandant al següent de Tinent Coronel de Guardia Nacional Republicana (cos transformat de l'anterior Guardia Civil). Pero la caiguda en desgràcia d'Uribarry en l'ambient d'una part de la cúpula militar anava empitjorant. Entre atres represàlies, els seus antagonistes soviètics dins

de la mateixa estructura de la cúpula militar, aconseguiren que en maig de 1937 fora destituït com a “*Jefe de la 46ª Brigada Mixta*”. Però continuaren els vexacions, i també decidiren fer desaparèixer els llibres i publicacions que entre setembre de 1936 i agost de 1937 havia escrit Uribarry: unes tretze obres professionals militars dedicades tant a tècniques, com a història, i relats de les seues campanyes, tal com relaciona l'historiador José Lendoiro en el seu llibre “*Reivindicación...*”.

Fotografia nº 7.- El tinent coronel Manuel Uribarry, cap de la Guardia Nacional Republicana, uniformat i tocat en la gorra de cuartel o “Chapiri”, formant junt en l’oficial Vega -en caçadora de couro- durant l’entrega d’una bandera per a la seua Unitat militar, en una al·locució castrense que dirigí a les tropes després de l’entrega de dita bandera en la plaça del poble de Menasalbas (Toledo). (Fotografía de “Albero y Segovia”, para ABC, datada en 3-12-1936, archivada en l’*Archivo General Militar Avila. A. Histórico Nacional*, inclosa en el *Portal de Archivos Españoles “PARES”*).

En octubre de 1936, durant les accions en el front de Toledo, tingué uns efectius de 1.299 hòmens, encara que l’armament era incomplet. No obstant, procurà fer front a l’adversari, però també remeiar les penúries dels seus soldats, i ajudar a mantindre l’ordre constitucional en els pobles on maniobrava. L’enèrgica pressió de les tropes sublevades, i l’augment de crispació en els seus superiors, concretament en els d’obediència pro-soviètica produïren que fora rellevat i cessat. En el transcurs de la guerra i en els successius canvis per part del Govern en els temes militars, la seua columna havia sigut transformada en la Brigada 46 del “*Ejército*”

Popular”, aconseguint els seus detractors desnaturalitzar-la de com l’havia creat Uribarry. No obstant, Uribarry no estava disposat a ser apartat i denigrat. I sabé sobreposar-se esgrimint la seua professionalitat i eficàcia militar, demostrant la seua innocència davant de les velades acusacions i calúmnies. A la vista d’aquella situació tan greu, el Ministre de Defensa Indalecio Prieto, conscient de la debilitat de la seguretat interior, decidí, a principis de 1938, nomenar al Tinent Coronel Manuel Uribarry “*Jefe del Servicio de Inteligencia Militar (SIM)*” fent una gran llavor contra els “quintacolumnistes” i demés enemics del Govern republicà. No obstant patí diversos conflictes polítics ab els agents del “*Partido Comunista*” que pretenien dominar també el SIM, així com en el posterior President del Govern d’aquells moments, Juan Negrín López, sent apartat del càrrec. En una situació molt perillosa i compromesa, que l’historiador José Lendorio detalla en les pàgines del seu llibre “*Reivindicación...*” acabà traslladant-se a França en abril de 1938. Enseguida es donà compte que la propaganda política adversària l’havia convertit en un enemic i un pròfug. Intentà que se li reconeguera la seua pulcra conducta, pero no hi hagué possibilitat. De fet, en la *Gaceta de la República* del 18 juny 1938, figurà la disposició de l’Inspector general del Cos de Seguritat (Grup Uniformat) causant baixa de dit Cos, “*con pérdida de todos los derechos adquiridos*” al tinent coronel, don Manuel Uribarry Barutell.

Per a desventura de Manuel Uribarry els seus amics i incondicionals no pogueren impedir que els enemics; tant del bàndol sublevat, com de l’aparell del “*Partido Comunista*”, feren totes les conspiracions no sols per a desprestigiar-lo, sino per a eliminar-lo físicament. De fet va patir diversos atemptats. Les notícies falses que sobre ell s’extingueren, li complicaren la seua vida, de forma que exiliat primerament en França cridà a la seua senyora, Amparo Roda Faus, per a reunir-se junts. El matrimoni s’estimava molt. No tenien fills. Ells s’havien conegut en València, i sempre procuraren estar junts. Davant de l’adversitat, Amparo Roda, ajudaria i protegiria, dins de les seues possibilitats al seu marit. Es casaren, en principi, de forma civil, segons el procediment instaurat durant el temps de la República conforme a la nova legislació, per lo que posteriorment, degut a les successives circumstàncies sobrevingudes en el seu exili tingueren que tornar a formalisar el matrimoni posteriorment.

En aquella situació passaren moltes dificultats, i hagueren d’exiliar-se novament embarcant-se rumb a Cuba. Allí Uribarry entrà en contacte en varis grups de republicans exiliats, principalment valencians, on procurà ser útil a la República i als seus camarades. Entre atres activitats tingué diversos programes de radio, sent la primera la nomenada *La Veu de València*. En aquella época, Uribarry mantingué la seua militància en el PSOE.

Tal com consta en els documents que tramitaren en Cuba, i que la Sra. Amparo custodià fins tornar a València en molta estima, Uribarry obtingué la ciutadania i la nacionalitat cubana en maig de 1939 tenint 42 anys. Allí la parella formada per Manuel i Amparo formalisaren el seu matrimoni civilment en el jutjat municipal del districte *Norte* de l’Habana el dia 28 novembre de 1946. En abril de 1958, Uribarry obtingué el passaport cubà. Amparo, com esposa havia obtingut conseqüentment la nacionalitat cubana. I disposta a ajudar al manteniment familiar tingué que dedicar-se a treballs molt precaris fins que pogué començar una humil activitat de joyeria. Inclús va convèncer al seu nebot Ramón per a que des de València anara a Cuba en la seua dona per ajudar-los en aquell modest negoci.

Uribarry, estant en Cuba, sentia la necessitat de reivindicar-se públicament pel seu posicionament polític. I entre 1940 i 1945 es dedicà a escriure varies obres reivindicatives, entre elles *La Quinta Columna Española: revelaciones sensacionales. Tomos 1º i 2º* publicat en

novembre de 1943, i que dedicà a la seua amada companyona i esposa Amparo, i també escrigué entre altres *El triunfo de la traición*, publicat en març de 1945, que així mateix dedicà a la seua esposa.

Per haver sigut lleial al Govern Republicà, i per pertànyer a la Maçoneria, Uribarry estava perseguit i acusat en Espanya tant per la policia com pels tribunals del Règim de Franco. En la seua Fulla de Servicis militars, en 1943 el donaren de baixa per considerar-lo en parador desconegut. Aixina ho tenia complicat el conseguir autorisació per a tornar a Espanya.

Per a més complicació, la situació en Cuba, on el progressiu augment del poder comunista en l'illa de Fidel Castro resultà perillosa per a Manuel Uribarry, obligà a que tingueren que exiliar-se en Mèxic, concretament en Veracruz, a finals de 1960; primer ell, i mesos després Amparo, on també passaren moltes penalitats, tant per la malaltia crònica del cor que patia Manuel, com per les dificultats econòmiques per a sobreviure, encara que la seua senyora, Amparo, feu honorablement tot lo possible per a mantindre econòmicament al seu home i ad ella mateixa. Al mateix temps enyoraven tornar a Espanya, i sollicitaren els tràmits per a la repatriació de Manuel, puix era ell qui havia de conseguir l'indult, puix el "*Tribunal Especial de Represión de la Masonería y el Comunismo*" li mantenia la causa oberta. Manuel Uribarry s'estimava València. I segur de la seua trayectòria honrada intentà aportar avals, demanant la col·laboració de persones que pogueren demostrar que ell havia salvat vides de persones que patiren els horrors dels temps de guerra. Tingué ajuda i col·laboració de moltes persones agraïdes. En l'ajuda de la seua dona i dels seus amics pogué aportar testimonis favorables per a la tramitació, que podrien servir per a obtindre la repatriació. Pero la lenta burocràcia, i molt possiblement la falta d'interés d'algunes instàncies oficials no donà el resultat anhelat. Uribarry volia tornar a la seua terra. I al ser conscient del seu greu estat de salut i de les dificultats per al seu retornament, decidí escriure entre 1960 i 1962 un manuscrit titulat *Mi último mensaje. Mártir antes que asesino*. Manuel i Amparo també decidiren contraure matrimoni canònic "in articulo mortis" el dia 2 octubre de 1961. Un any després, Manuel Uribarry Barutell morí en Veracruz (Mèxic) en octubre de 1962 sense aconseguir aquella esperança.

Posteriorment, la Sra. Amparo Roda Faus, pogué tornar a Espanya en 1963, encara que també hagué de patir dificultats tal com queden descrites en el llibre "*Reivindicación de Manuel Uribarry*". Recuperà la nacionalitat espanyola. I, afortunadament, arribada la Democràcia a Espanya, la seua situació anà millorant. I també, en 1983 aconseguí que les cendres del seu marit foren repatriades a España des de Mèxic per a rebre sepultura en el cementeri de Burjassot, on foren col·locades en una caseta del cementeri municipal junt en els restes de son pare, D. Aureliano.

Les nebodes i nebot residents en València ajudaren a sa tia en allò que pogueren.

Poc després, l'Ajuntament de Burjassot, en juliol de 1984, a proposta del partit ARDE, acordà en el plenari municipal donar el nom de "*Capitán Uribarry*" a un carrer anteriorment rotulat com "*Particular FEVE*".

La Sra. Amparo Roda Faus, viuda de Uribarry, que havia naixcut en 1906, faltà poc després, en març de 1985, sent soterrada en el mateix cementeri de Burjassot. Actualment, en este cementeri, a l'haver-se assolat per l'Ajuntament les zones velles, els restes de Manuel Uribarry, així com de son pare i el de la seua senyora hagueren de ser traslladats a dos columbaris nous en un altra zona.

Fonts d'informació:

Bibliografia d'obres de Manuel Uribarry Barutell.- (Al respecte dirigim a la consulta del llibre de José Lendoiro Salvador: *"Reivindicacion de Manuel Uribarry"*) Editorial Renacimiento. 2020.

Bibliografia general.-

Llibre de José Lendoiro Salvador, titulat *"Reivindicación de Manuel Uribarry"* publicat en la col·lecció *"Espuela de Plata"* per l'Editorial Renacimiento, en 2020.

Llibre de Santiago López García, titulat: *"Las Fuerzas Armadas en el Burjassot de la segunda república"*. Edit. A.C. l'Almara. 2016.

Llibre de Fernando Hernández Sánchez. *"El Partido Comunista en la Guerra Civil"*. Tesis doctoral. UNED. 2010.

Llibre de Fernando Hernández Sánchez. *"El Partido Comunista de España en la Segunda República"*. *Bulletin d'Histoire Contemporaine de l'Espagne*, nº 51. 2017.

Llibre de Jorge Domingo Cuadrillero. *"El exilio republicano español en Cuba"*. Siglo XXI de España Editores. 2009.

Publicació.- Servicio Histórico Militar del Estado Mayor Central. *Revista de historia militar*. nº 17. 1964. Madrid.

<https://VestigiosdeLaGuerraCivilenToledo.blogspot.com> Autor.- Roberto Félix García y S.R.L. varies entrades – giner 2021.

Archiu públics:

Archivo General Militar de Ávila.

Centro Documental de Memoria Histórica de Salamanca.

Biblioteca Nacional de España. Fotografías: "Escenas de Retaguardia (1936-1939)"

Portal de Archivos Españoles (PARES). ARCHIVO histórico Nacional (AHN)

Archiu de particulars:

Manuscrit de Manuel Uribarry Barutell: *Mi ultimo mensaje: Mártir antes que asesino*. Mèxic. 1961-1962.

Copia de la *Hoja de Servicios*. Ejército de Tierra. Cuerpo de la Guardia Civil.